

TIDSKRIFT FÖR POLITISK FILOSOFI
NR 3 2018 | ÅRGÅNG 22

Bokförlaget THALES

I DENNA ARTIKEL ska jag försöka ge en enhetlig bild av tre fenomen: *bullshit*, *pseudovetenskap* och *pseudofilosofi*.¹ Jag börjar med att karakterisera bullshit med utgångspunkt i Harry Frankfurts analys (avsnitt 1). Jag analyserar sedan pseudovetenskap och pseudofilosofi som specialfall av bullshit (avsnitt 2), och argumenterar för att den skisserade bilden har flera attraktiva implikationer (avsnitt 3). Avslutningsvis bemöter jag några möjliga invändningar (avsnitt 4).

1. Bullshit

FRANKFURTS ANALYS GÅR i korthet ut på att bullshit är en form av *epistemisk ansvarslöshet*.² Till skillnad från lögnaren, som vill vilseleda oss och därmed behöver hålla ögonen på hur saker och ting ligger till, är bullshittaren *likgiltig* inför vad som är sant:

Både [bullshittaren] och lögnaren låter påskina att de talar sanning. [...] Vad lögnaren döljer är dock att han försöker leda oss bort från sanningen [...]. Vad bullshittaren döljer är istället att han är måttligt intresserad av sina utsagors sanningsvärde [...].³

Både lögnaren och bullshittaren må vara ansvarslösa, men till skillnad från bullshittaren är lögnaren inte *epistemiskt* ansvarslös. Medan lögnaren alltid talar osanning (eller åtminstone försöker), säger bullshittaren precis vad som helst så länge det passar hans syften. Hur saker och ting ligger till är inte något som bekymrar honom.⁴

Jag tror att Frankfurts analys är på rätt spår. Den är dock för snäv, åtminstone om den gör generella anspråk. Möjligen ringar den in en viss underkategori av bullshit, men det finns klara fall som inte inkluderas. En analys av bullshit bör till exempel ha implikationen att *astrologi* är bullshit. Men enligt Frankfurts analys förutsätter detta att astrologins förespråkare inte bryr sig om huruvida deras teser är sanna. Detta verkar fel. Astrologi bör klassificeras som bullshit även om dess anhängare genuint tror på sina teser. Förmodligen

finns det gott om charlataner inom astrologi, men poängen är att astrologins status som bullshit inte gärna kan hänga på det.

Det som gör astrologi till bullshit är istället (1) att dess anhängare använder sig av defekta resonemang när de försöker ge stöd åt sina teser, och (2) att dessa defekter är förhållandevis lätta att genomskåda för en normalbegåvad vuxen människa som gör ett uppriktigt försök. (1) och (2) implicerar att astrologins förespråkare (givet att de är normalbegåvade vuxna människor) saknar *villighet* att granska sina resonemang. Därmed uppvisar de en typ av epistemisk ansvarslöshet som varken förutsätter eller utesluter likgiltighet inför vad som är sant. Jag föreslår att vi förstår bullshit på detta sätt. Den relevanta formen av epistemisk ansvarslöshet består alltså i bristfällig intellektuell samvetsgrannhet, oavsett om denna manifesterar sig som likgiltighet inför vad som är sant.

Ett problem i detta sammanhang är att vi alla är epistemiskt ansvarslösa i denna mening, åtminstone ibland och i någon mån.⁵ Blotta förekomsten av epistemisk ansvarslöshet ger oss därmed ingen vägledning. För att något ska räknas som bullshit krävs att någon viss miniminivå av ansvarslöshet uppnås, men vilken? Jag tror inte att det går att säga något precist här, men en bra tumregel är nog att hålla utkik efter klassiska argumentationsmisstag som *ad hominem*, *halmgubbe*, *falskt dilemma*, *skevt urval* och *auktoritetsargument*. Sådana misstag förekommer i alla möjliga olika sammanhang, men det som utmärker bullshit är att de förekommer mer systematiskt. Detta harmonierar med (1) och (2) ovan, då klassiska argumentationsmisstag är förhållandevis lätta att genomskåda om man bara är uppmärksam. Vi noterar dem snabbt när våra motståndare begår dem! För att notera dem i vårt eget fall krävs dock en grad av intellektuell samvetsgrannhet som bullshittare saknar.

Termen »bullshit» är dock tvetydig, då den kan syfta på en *aktivitet* eller på dess *resultat*. Vi kan till exempel säga att homeopater ägnar sig åt bullshit, och syftar då på den aktivitet som äger rum när homeopater formar och framför sina uppfattningar. Men vi kan också säga att dessa uppfattningar själva är bullshit, och syftar då på homeopatins teser. Aktivitetssinnebörden av bullshit är primär.

Huruvida en tes är bullshit beror inte på dess *innehåll*, utan på de omständigheter under vilka den godtas och framförs. Tesen att jorden är platt är bullshit när den hävdas idag, men för förhistoriska människor var den snarare en rationell uppfattning, även om den förstås var falsk. Att en uppfattnings status som bullshit på så sätt är oberoende av dess innehåll och sanningsvärde kommer att få betydelse senare (avsnitt 3 och 4).

2. Pseudovetenskap och pseudofilosofi

I DETTA AVSNITT analyserar jag pseudovetenskap och pseudofilosofi i termer av bullshit. Med »pseudovetenskap» har jag i åtanke sådant som vanligtvis räknas som pseudovetenskap, exempelvis astrologi, homeopati, kreationism, ufologi etc. Termen »pseudofilosofi» är dock inte lika bekant. Låt mig ge några exempel på vad jag har i åtanke.

Främst rör det sig om en till synes djupsinnig akademisk verksamhet som förekommer framförallt inom vissa delar av humaniora och samhällsvetenskap. Jag menar inte att de berörda ämnena är pseudofilosofiska till sin natur, bara att det av någon anledning förekommer en hel del pseudofilosofi inom dem. Ofta berörs filosofiska frågor gällande kunskap, sanning, objektivitet och vetenskaplig metodologi, men utan att man har satt sig in i relevanta distinktioner och argument. Låt oss kalla detta slags verksamhet *obskurantistisk pseudofilosofi*.⁶

En annan typ av pseudofilosofi förekommer främst i populärvetenskapliga sammanhang, där kända forskare inom framförallt naturvetenskapliga ämnen ger sig in i filosofiska frågor utan att kännas vid det, och återigen utan att ha satt sig in i relevanta distinktioner och argument. Ofta förlitar man sig på implicita empiristiska antaganden inom språkfilosofi, kunskapsteori och metafysik, som om de vore självklara. Låt oss kalla detta fenomen *scientistisk pseudofilosofi*. Några typiska exempel är Richard Dawkins diskussion av filosofiska argument för och emot Guds existens i *Illusionen om Gud* (2007) och Sam Harris metaetiska resonemang i *Moralens landskap* (2011).⁷

Dessa exempel ger oss adekvansvillkor för en analys av pseudovetenskap och pseudofilosofi, på så sätt att varje rimlig analys behöver medföra att astrologi, homeopati etc. räknas som pseudovetenskap och att obskurantism och scientism räknas som pseudofilosofi.

Jag föreslår att vi förstår pseudovetenskap som *bullshit som gör vetenskapliga anspråk*. Bullshit består som sagt i epistemisk ansvarslöshet, men vad innebär det att göra vetenskapliga anspråk? Här kan vi skilja mellan två olika innebörder. Enligt en vid tolkning gör man vetenskapliga anspråk så fort man *tar ställning i en vetenskaplig fråga*. Enligt en snävare tolkning räcker det inte att man tar ställning i en vetenskaplig fråga, utan ens ställningstagande behöver även presenteras under något slags *aura av vetenskaplighet*. Vi kan alltså skilja mellan bullshit som tar ställning i vetenskapliga frågor, och bullshit som dessutom presenteras med labbrocken på, så säga. Vi kan kalla dem *vid* respektive *snäv* pseudovetenskap.⁸

Analogt föreslår jag att vi förstår pseudofilosofi som *bullshit som gör filosofiska anspråk*. Även här kan vi skilja mellan en vid och en snäv innebörd. Vid pseudofilosofi tar ställning i filosofiska frågor, medan snäv pseudofilosofi dessutom poserar som filosofi.

Denna analys av pseudovetenskap och pseudofilosofi är förvisso vag. Vad innebär det mer precist att en fråga är vetenskaplig respektive filosofisk, och vad innebär det att posera som vetenskap respektive filosofi? Jag återkommer till dessa frågor i avsnitt 4.

3. Implikationer

I DETTA AVSNITT stavar jag ut en rad attraktiva implikationer av att analysera pseudovetenskap och pseudofilosofi som specialfall av bullshit enligt ovan.

Normativitet

Analysen fångar den kanske mest uppenbara aspekten av pseudovetenskap och pseudofilosofi, nämligen att de är *klandervärda*.⁹ Denna normativa aspekt fångas av att analysen görs i termer av bullshit, som i sin tur förstås i termer av epistemisk ansvarslöshet. Att tillskriva någon ansvarslöshet är uppenbarligen att fälla ett normativt omdöme.

Extensionell adekvans

Analysen är extensionellt träffsäker på så sätt att vad vi på oberoende grunder betraktar som typiska fall av pseudovetenskap och pseudofilosofi också räknas som sådana. Epistemisk ansvarslöshet, manifesterad i form av systematisk förekomst av klassiska argumentationsmisstag, är karakteristisk för typiska pseudovetenskaper som astrologi, homeopati, kreationism etc., och även för obskuran-tistisk och scientistisk pseudofilosofi. Pseudovetenskap utmärks framförallt av kausala misstag och skevt urval av data, medan halmgubbar, villospår och ekvivokation är mer typiska för pseudofilosofi. Ad hominem, auktoritetsargument, falska dilemman, falska analogier och okunnighetsargument figurerar inom båda.¹⁰

Enhetlighet

Analysen ger en enhetlig bild av bullshit, pseudovetenskap och pseudofilosofi. Det vore förvånande om dessa fenomen inte vore intimt relaterade. Analysen förklarar varför så är fallet. Pseudovetenskap och pseudofilosofi är intimt relaterade till bullshit på så sätt att de *är* bullshit.

Pseudovetenskap/fusk i vetenskap

Idén att pseudovetenskap är ett specialfall av bullshit har den attraktiva implikationen att vi får en tydlig skiljelinje mellan pseudovetenskap och *fusk i vetenskap*, där fusk består i fabricering av data.¹¹ Fusk i denna mening är en form av *lögn*, inte bullshit. Analysen medför därmed att fusk i vetenskap inte är en form av pseudovetenskap. (Och i den mån det går att fabricera data i filosofi så ger analysen motsvarande skiljelinje där.)

Sanning

Bullshit består som sagt i epistemisk ansvarslöshet, inte osanning. Analysen implicerar därmed att såväl pseudovetenskapliga som pseudofilosofiska teser kan vara sanna (eller åtminstone att deras status som pseudovetenskapliga respektive pseudofilosofiska inte utesluter att de är sanna). Detta är en attraktiv implikation, efter-

som vi inte vill säga att pseudovetenskapliga eller pseudofilosofiska teser nödvändigtvis är falska. Många av dem är förvisso falska, men poängen är att deras status som pseudovetenskapliga respektive pseudofilosofiska inte gärna kan hänga på det. Homeopati är en pseudovetenskap även om dess teser (mot all förmodan) skulle stämma. Och Harris diskussion i *Moralens landskap* är pseudofilosofisk även om han skulle ha rätt i att det finns objektiva moraliska fakta av det slag han föreställer sig. I den mån homeopater eller Harris har rätt så har de bara tur.

Demarkationsproblemet

Analysen ger vid handen att det så kallade »demarkationsproblemet» består av två helt separata problem. Ett problem är att skilja mellan bullshit och icke-bullshit. Ett annat problem är att skilja mellan pseudovetenskap och bullshit av annat slag (exempelvis pseudofilosofi), och mellan vetenskap och icke-bullshit av annat slag (exempelvis filosofi). Det första problemet är normativt, och består i att formulera kriterier för epistemisk ansvarslöshet. Det andra problemet är inte normativt, utan består i att klargöra vad det innebär att ett ställningstagande gör vetenskapliga anspråk, snarare än exempelvis filosofiska anspråk. Här är en schematisk presentation:

	Är bullshit	Är inte bullshit
Gör vetenskapliga anspråk	Pseudovetenskap	Vetenskap
Gör inte vetenskapliga anspråk	Pseudofilosofi och annat bullshit	Filosofi och annat icke-bullshit

Vissa försök att karakterisera pseudovetenskap är inte tillräckligt känsliga för dessa distinktioner. Till exempel sägs det ibland att pseudovetenskap är något som utger sig för att vara vetenskap, men som inte är det.¹² Denna och liknande formuleringar talar dock inte om för oss *på vilket sätt* pseudovetenskap skiljer sig från vetenskap.

Analysen i termer av bullshit som gör vetenskapliga anspråk är mer träffsäker, då den klargör att skillnaden ska förstås i termer av epistemisk ansvarslöshet.

Falsifierbarhet

Analysen av pseudovetenskap i termer av bullshit fångar en rimlig version av den välkända idén att pseudovetenskap utmärks av *bristande falsifierbarhet*. Låt mig först göra några distinktioner.

Enligt en vid tolkning innebär falsifierbarhet bara att en uppfattning har ett genuint *innehåll*, och inte enbart är en till synes välkomponerad sträng av ord (som eventuellt uttrycker något slags emotionellt tillstånd). Enligt en snävare och mer naturlig tolkning innebär falsifierbarhet att en uppfattning har *empiriskt* innehåll. Till exempel har tesen att Jupiter har planetstora månar empiriskt innehåll, eftersom den har implikationer för vad vi kommer att se i teleskopet. Tesen att det finns (eller att det inte finns) abstrakta objekt som tal och mängder har däremot inga sådana implikationer, och är därmed inte falsifierbar i denna mening. Enligt en än snävare tolkning innebär falsifierbarhet att en uppfattning har ett *för oss tillgängligt* empiriskt innehåll. Med denna tolkning är tesen om Jupiters månar fortfarande falsifierbar, men inte tesen att Gustav Vasa åt ett udda antal bakelser under sin livstid.

Ingen av dessa innebörder av falsifierbarhet fångar dock den bristande falsifierbarhet som utmärker pseudovetenskap. Detta beror på att flera paradigmatiska pseudovetenskaper som astrologi och homeopati *är* falsifierbara på alla dessa sätt, eftersom de har tillgängliga empiriska implikationer (som för övrigt har visat sig felaktiga).¹³ Och som jag nämnde ovan är det ett adekvansvillkor för en analys av pseudovetenskap att den medför att astrologi, homeopati med flera inkluderas.

Det finns dock en annan innebörd av falsifierbarhet som är mer lovande. Ett karakteristiskt drag hos pseudovetenskap är att dess utövare gärna åberopar evidens som ligger i linje med deras uppfattningar, men ignorerar eller godtyckligt bortförklarar evidens som inte ligger i linje med dem. En pseudovetenskaplig teori är

alltså icke-falsifierbar på så sätt att dess anhängare, som Sven Ove Hansson uttrycker det, »begär att teorin ska prövas på sådana villkor att den bara kan bekräftas, aldrig motsägas, av prövningens resultat, vilket detta än blir».¹⁴ Poängen är alltså inte att teorin inte har empiriska implikationer, utan att dess anhängare inte tar ansvar för dessa implikationer. Med denna innebörd av falsifierbarhet sammanfaller alltså bristande falsifierbarhet med epistemisk ansvarslöshet (specifikt i form av skevt urval av data) och fångas därmed av analysen av pseudovetenskap som ett specialfall av bullshit.

Falsifierbarhet i termer av empiriska implikationer har dock en roll att spela i detta sammanhang. Enligt analysen är pseudovetenskap bullshit som gör *vetenskapliga anspråk*. Att göra vetenskapliga anspråk måste åtminstone delvis bestå i att ha empiriska implikationer, och i denna mening är (paradoxalt nog) alltså falsifierbarhet snarare än brist på falsifierbarhet ett drag hos pseudovetenskap. Jag återkommer till detta i nästa avsnitt.

4. Invändningar

I DETTA AVSNITT bemöter jag några möjliga invändningar, vilket även ger mig tillfälle att ytterligare klargöra analysen och dess implikationer.

Pseudovetenskap/dålig vetenskap

Intuitivt finns det en skillnad mellan pseudovetenskap och *dålig* vetenskap. Men hur kan vi göra denna distinktion om pseudovetenskap är bullshit som gör vetenskapliga anspråk? Detsamma gäller väl dålig vetenskap?

Det beror på vad vi menar med »dålig vetenskap». Om vi med dålig vetenskap avser *fusk* i vetenskap så kan distinktionen göras, eftersom fusk i vetenskap är lögn och inte bullshit. Om vi med dålig vetenskap avser *felaktig* vetenskap så kan distinktionen också göras, eftersom falska teser inte behöver vara bullshit; vi kan ha fel även när vi har gjort vårt allra bästa för att undvika det, i synnerhet om vi är dåliga forskare. Distinktionen kan göras även om vi med dålig vetenskap avser *epistemiskt ansvarslös* vetenskap, eftersom det krävs

en viss grad av ansvarslöshet för att något ska räknas som bullshit. Om vi med dålig vetenskap däremot avser något som är *lika* ansvarslöst som astrologi, homeopati etc., så stämmer det att analysen inte skiljer mellan pseudovetenskap och dålig vetenskap. Men varför skulle vi vilja göra en sådan åtskillnad?

Ett möjligt svar är att dålig vetenskap till skillnad från pseudovetenskap bedrivs inom ramen för *vetenskapliga institutioner*, exempelvis erkända universitet och forskningsinstitut. Detta svar är dock inte övertygande. Som jag nämnde ovan är pseudofilosofi huvudsakligen en akademisk verksamhet. Detsamma gäller nog inte pseudovetenskap, men jag kan inte se varför pseudovetenskap inte skulle kunna bedrivas inom ramen för etablerade vetenskapliga institutioner. Om något borde den institutionella inramningen förstärka intrycket av pseudovetenskaplighet, eftersom det vetenskapliga anspråket blir särskilt tydligt.

Tidlös demarkation

Vissa har tänkt sig att demarkationen mellan vetenskap och pseudovetenskap behöver vara *tidlös*.¹⁵ Men hur kan detta krav uppfyllas om pseudovetenskap är ett specialfall av bullshit? Som jag nämnde ovan är bullshit primärt en form av *aktivitet*. Huruvida en specifik *tes* är bullshit beror inte på dess innehåll eller sanningsvärde, utan på kontextuella faktorer som inte är tidlösa.

Detta problem skingras dock när vi inser att distinktionen mellan aktivitet och resultat även gäller vetenskap och pseudovetenskap.¹⁶ Kravet på tidlöshet är därmed tvetydigt. Å ena sidan kan man kräva tidlöshet i distinktionen mellan vetenskaplig och pseudovetenskaplig verksamhet. Å andra sidan kan man kräva tidlöshet i distinktionen mellan vetenskapliga och pseudovetenskapliga teser (där detta förstås i termer av deras innehåll).

Jag ser ingen konflikt mellan analysen av pseudovetenskap som ett specialfall av bullshit och det förstnämnda kravet. Det som tidlöst skiljer vetenskaplig från pseudovetenskaplig verksamhet är just att den senare är bullshit. Det sistnämnda kravet kan däremot inte tillgodoses, men det är å andra sidan ett orimligt krav. Vilka specifi-

ka teser som bör räknas som vetenskapliga respektive pseudovetenskapliga kan inte gärna vara tidlöst. Till exempel var flogistonteorin en gång i tiden en vetenskaplig teori, men om den hävdades idag skulle den vara pseudovetenskaplig. Omvänt är det lätt att föreställa sig scenarier där exempelvis någon av ufologins eller kryptozoologins teser snabbt upphör att vara pseudovetenskapliga.

Konflikt med vetenskap

En annan idé är att pseudovetenskap till sin natur involverar en *konflikt* med etablerad vetenskap, där denna konflikt inte bara består i att man förordar en avvikande metodologi, utan att man förordar *teser* som är oförenliga med etablerade vetenskapliga teorier.¹⁷ Denna idé är dock svår att tillgodose om pseudovetenskap är bullshit som gör vetenskapliga anspråk, eftersom tesers status som bullshit inte beror på deras innehåll.

Idén att pseudovetenskap måste involvera en avvikande doktrin är dock orimlig. Anta att en självhjälpsbok tar ställning i flera psykologiska frågor, och argumenterar för dessa ställningstaganden genom att åberopa ett skevt urval av anekdoter och genom att angripa karikatyrer av konkurrerande uppfattningar. En sådan bok är pseudovetenskaplig även om dess teser skulle råka ligga i linje med dem som förordas inom etablerad vetenskap. Att pseudovetenskapliga teser vanligtvis avviker från etablerade vetenskapliga teorier är ett *symptom* på deras pseudovetenskaplighet – närmare bestämt ett symptom på epistemisk ansvarslöshet – inte vad som *gör* dem pseudovetenskapliga.

Freud och falsifierbarhet

Enligt mitt förslag är pseudovetenskap bullshit som gör vetenskapliga anspråk. Som jag nämnde tidigare implicerar detta att pseudovetenskap är falsifierbar i en mening men inte i en annan. Pseudovetenskap är falsifierbar på så sätt att den gör vetenskapliga anspråk, vilket (bland annat) innebär att den har empiriska implikationer. Däremot är den icke-falsifierbar på så sätt att dess anhängare inte tar ansvar för dessa implikationer. Möjligen finns dock en typ av

pseudovetenskap som saknar empiriska implikationer. Till exempel ansåg Popper att freudiansk psykoanalys är pseudovetenskaplig just av det skälet.¹⁸ Om det stämmer så kan vi inte förstå pseudovetenskap som bullshit som gör vetenskapliga anspråk, åtminstone inte om vetenskapliga anspråk involverar empiriska implikationer.

Det finns dock ett tungt vägande skäl att inkludera empiriska implikationer i karakteriseringen av pseudovetenskap, nämligen att distinktionen mellan pseudovetenskap och pseudofilosofi bör vara parallell med distinktionen mellan vetenskap och filosofi. Det är rimligt att förstå distinktionen mellan vetenskap och filosofi (åtminstone delvis) i termer av empiriska implikationer. Filosofiska frågor utmärks av att de inte kan besvaras med de metoder som används inom empirisk vetenskap.¹⁹ Det är därför rimligt att förstå även distinktionen mellan pseudovetenskap och pseudofilosofi i termer av empiriska implikationer. (Jag menar dock inte att dessa distinktioner är skarpa. Empiriska implikationer är en gradfråga, och många filosofiska och vetenskapliga frågor går in i varandra.)

I den mån freudiansk psykoanalys saknar empiriska implikationer bör vi därför säga att den är pseudofilosofisk (i den vida meningen) snarare än pseudovetenskaplig. Eftersom det är kontroversiellt huruvida teorin (eller strängt taget dess anhängare) uppvisar de relevanta epistemiska defekterna är det även möjligt att den varken är pseudovetenskaplig eller pseudofilosofisk, utan bara filosofisk.²⁰

Det är dock svårt att tro att freudiansk psykoanalys saknar empiriska implikationer. I synnerhet dess *terapeutiska* komponent borde kunna underkastas empirisk prövning, då den rimligen implicerar att psykoanalytiskt orienterade terapier har gynnsamma effekter överlag. (Huruvida Freuds efterföljare tar ansvar för denna implikation är en annan fråga.)

Vaghet

Ytterligare en invändning är att den föreslagna analysen är alltför *vag*. Jag har analyserat pseudovetenskap och pseudofilosofi i termer av bullshit som gör vetenskapliga respektive filosofiska anspråk, där

bullshit förstås i termer av epistemisk ansvarslöshet, som i sin tur förstås i termer av bristfällig intellektuell samvetsgrannhet, manifesterad i form av systematisk förekomst av klassiska argumentationsmisstag. Jag skiljde även mellan vid och snäv pseudovetenskap respektive pseudofilosofi, där vid pseudovetenskap/pseudofilosofi tar ställning i vetenskapliga/filosofiska frågor, medan snäv pseudovetenskap/pseudofilosofi dessutom poserar som vetenskap/filosofi. Denna analys involverar en rad oprecisa distinktioner. Låt mig börja med distinktionen mellan bullshit och icke-bullshit.

Det som gör skillnaden mellan bullshit och icke-bullshit är en viss *grad* av epistemisk ansvarslöshet. Som jag nämnde tidigare tror jag inte att denna grad kan fångas i precisa termer. Men detta är helt i sin ordning. Poängen är inte att det finns en skarp gräns mellan bullshit och icke-bullshit som är svår att lokalisera, utan snarare att själva gränsen till sin natur är oskarp. Fenomenet bullshit, liksom så mycket annat, har suddiga konturer. Därmed är vaghet på denna punkt inte en defekt hos analysen. Tvärtom skulle mer precision här vara artificiell.

Jag har inte sagt särskilt mycket om vad det innebär att göra vetenskapliga respektive filosofiska anspråk, förutom att det åtminstone involverar att ta ställning i vetenskapliga/filosofiska frågor, där vetenskapliga frågor till skillnad från filosofiska frågor är empiriska. Jag tror att detta fångar den väsentliga skillnaden mellan vetenskap och filosofi, men det räcker inte som karakteristik. Om jag påstår att det regnar så tar jag uppenbarligen ställning i en empirisk fråga, men det låter fel att säga att frågan är vetenskaplig. För att en fråga ska räknas som vetenskaplig krävs även något slags explanatoriskt ramverk. Jag vågar dock inte säga något mer precist här, utan får helt enkelt hänvisa till vad vetenskapsfilosoferna kommer fram till.

Motsvarande gäller filosofiska frågor. Filosofiska frågor är genuina frågor som har litet eller inget empiriskt innehåll, men jag är osäker på om det räcker som karakteristik. Ett potentiellt problem är att *matematiska* frågor skulle räknas som filosofiska. Å andra sidan brukar ju *logik* betraktas som en del av filosofin, så varför inte även matematik? Detta får metafilosoferna reda ut.

Det stämmer alltså att analysen är skissartad på denna punkt. Detta kastar dock inget tvivel över idén att pseudovetenskap och pseudofilosofi är specialfall av bullshit.

Till sist: Vad innebär det att *posera* som vetenskap/filosofi? Obskurantistisk pseudofilosofi poserar ofta som filosofi på så sätt att man använder en svårtillgänglig och kvasiteknisk terminologi och jargong, som lätt får triviala observationer att framstå som djupsinniga. (Scientistisk pseudofilosofi brukar däremot inte posera som filosofi, då den ofta involverar en negativ attityd till filosofiämnet.) Pseudovetenskap poserar ofta som vetenskap genom att man åberopar akademiska titlar av varierande äkthet. En annan vanlig variant är att hänvisa till enskilda forskare som auktoriteter, men utan att kännas vid att deras uppfattningar inte avspeglar vetenskaplig konsensus.

Dessa exempel ger i alla fall en fingervisning om vad det innebär att posera som vetenskap/filosofi. Distinktionen mellan vid och snäv pseudovetenskap/pseudofilosofi är dock inte särskilt intressant, åtminstone inte från filosofisk synpunkt.²¹ Däremot har distinktionen *praktisk* betydelse: Det finns en risk att legitim kritik riktad mot pseudovetenskapliga eller pseudofilosofiska idéer avfärdas med hänvisning till att idéerna aldrig har påståtts vara vetenskapliga eller filosofiska. Detta villospår kan föregripas genom att man uppmärksammar distinktionen i fråga.²²

→

Victor Moberger är forskare vid Filosofiska institutionen, Uppsala universitet.

Noter

1 Ordet »bullshit» är numera en del av det svenska språket. I SAOL 13 och 14 anges »skitsnack» respektive »struntprat» som synonymer.

2 Frankfurt (1988: kap. 10). Texten har även publicerats separat i bokform (Frankfurt 2005).

3 »Both [the bullshitter] and the liar represent themselves falsely as endeavoring to communicate the truth. [...] But the fact about himself that the liar hides is that he is at

tempting to lead us away from a correct apprehension of reality [...]. The fact about himself that the bullshitter hides, on the other hand, is that the truth-values of his statements are of no central interest to him [...].» (Frankfurt 1988: 130; 2005: 54–55).

4 En och samma person kan förstås både ljuga och bullshitta. Donald Trump är ett bra exempel.

5 Se Wikforss (2017: kap. 3).

6 Shackel (2005), Elster (2011), Buekens & Boudry (2015) och Wikforss (2017) ger flera illustrativa exempel på obskurantistisk pseudofilosofi.

7 Se Plantinga (2007) angående Dawkins, och Moberger (2013) angående Harris. Halmgubbarna radas upp i *Moralens landskap* till följd av att Harris inte förstår innehållet i många av de filosofiska teser och argument han kritiserar, exempelvis *Humes lag* och *öppna frågans argument*.

8 Jfr Hansson (2017: avsnitt 3,2–3.4).

9 Jfr Hansson (2017: avsnitt 2).

10 Se Moberger (2015) för förklaringar av dessa argumentationsmisstag.

11 Jfr Hansson (2017: avsnitt 3.3).

12 Se referenserna i Hansson (2017: avsnitt 3.2).

13 Jfr Hansson (2017: avsnitt 4.2).

14 Hansson (1995: 52).

15 Se referenserna i Hansson (2017: avsnitt 3.6).

16 Jfr Bergström (1972: 15).

17 Se Hansson (2017: avsnitt 3.3).

18 Popper (1963: kap. 1).

19 Om filosofiska frågor inte kan besvaras med de metoder som används inom empirisk vetenskap, varför är i så fall inte all filosofi bullshit? Jag ska inte försöka besvara denna fråga här. Notera dock att den som hävdar att all filosofi är bullshit själv hävdar en filosofisk tes som knappast kan stödjas med de metoder som används inom empirisk vetenskap.

20 I så fall hamnar den i gott sällskap, då många filosofiska teorier uttalar sig om psykologiska fenomen. Ett välkänt exempel är den humeanska motivationsteorin, enligt vilken handlingsmotivation består i att ha både en önskan och en trosföreställning, där dessa tillstånd är konstitutivt och modalt oberoende av varandra. Se exempelvis Smith (1994: kap. 4).

21 Jfr Hansson (2017: avsnitt 3.2).

22 Tack till Karin Enflo, Jens Johansson och Johan Krakau för värdefulla kommentarer.

Referenser

- BERGSTRÖM, L. (1972) *Objektivitet: En undersökning av innebörden, möjligheten och önskvärdheten av objektivitet i samhällsvetenskapen*, Stockholm: Prisma.
- BUEKENS, F. & M. BOUDRY (2015) »The Dark Side of the Loon. Explaining the Temptations of Obscurantism», *Theoria* 81(2), ss. 126–142.
- DAWKINS, R. (2007), *Illusionen om Gud*, Stockholm: Leopard förlag.
- ELSTER, J. (2011) »Hard and Soft Obscurantism in the Humanities and Social Sciences», *Diogenes* 58(1–2), ss. 159–170.

BULLSHIT, PSEUDOVETENSKAP OCH PSEUDOFILOSOFI

- FRANKFURT, H. G. (1988) *The Importance of What We Care About: Philosophical Essays*, Cambridge: Cambridge University Press.
- FRANKFURT, H. G. (2005) *On Bullshit*, Princeton, NJ: Princeton University Press.
- HANSSON, S. O. (1995) *Vetenskap och ovetenskap: Om kunskapens hantverk och fuskverk* (andra upplagan), Stockholm: Tidens förlag.
- HANSSON, S. O. (2017) »Science and Pseudo-Science», *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, plato.stanford.edu/archives/sum2017/entries/pseudo-science/
- HARRIS, S. (2011) *Moralens landskap*, Stockholm: Fri tanke förlag.
- MOBERGER, V. (2013) Recension av Sam Harris: *Moralens landskap*, *Tidskrift för politisk filosofi* 17(2), ss. 38–40, www.politiskfilosofi.se/fulltext/2013-2/pdf/TPF_2013-2_038-040_moberger.pdf
- MOBERGER, V. (2015) »Tio vanliga argumentationsmisstag», *Folkvett* 2015(4), ss. 33–51, uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:1065244/FULLTEXT01.pdf
- PLANTINGA, A. (2007) »The Dawkins Confusion», *Books & Culture*, www.booksandculture.com/articles/2007/marapr/1.21.html
- POPPER, K. R. (1963) *Conjectures and Refutations: The Growth of Scientific Knowledge*, London: Routledge & Kegan Paul.
- SHACKEL, N. (2005) »The Vacuity of Postmodernist Methodology», *Metaphilosophy* 36(3), ss. 295–320.
- SMITH, M. (1994) *The Moral Problem*, Oxford: Blackwell.
- WIKFORSS, Å. (2017) *Alternativa fakta: Om kunskapen och dess fiender*, Stockholm: Fri tanke förlag.